

Trgovina oružjem i embargo*

BRANA ŠARKIĆ

Duže od jednog veka trgovina oružjem je u središtu pažnje svetskih političara i javnosti, ali je, ipak, i dalje van domašaja pravne regulative koja obavezuje države. Taj problem je u tesnoj vezi sa suverenitetom država i njihovom spoljašnjom bezbednošću i politikom – oružje je od uvek osnovni činilac nezavisnosti država, ali i njihove volje za moći. U stvari, međunarodni transferi oružja bili su vezani, pre svega, za *antagonizam između Istoka i Zapada*, a svaka strana je nastojala da podigne svoj nivo naoružanja na osnovu kriterijuma odvracanja i pariteta. Stoga se militarizacija planete odvijala besomučnim tempom, koji je bio obeležen dvostrukim

* Poslednji broj časopisa belgijskog Kraljevskog instituta za međunarodne odnose „Studia diplomatica“, u celini je posvećen problematici trgovine oružjem. Zbog aktuelnosti teme, Redakcija „Vojnog dela“ objavljuje izvod iz šireg članka *Problematika trgovine naoružanjem*, Romena Jakemčuka (Romain Yakemtchouk), profesora Univerziteta u Luvenu. („Studia Diplomatica“, Vol. XLV: 1992, no. 1-2-3, Brisel). U njemu su obrađena aktuelna pitanja koja su vezana za trgovinu naoružanjem, s posebnim osvrtom na probleme koji se odnose na sprovođenje dosadašnjih odluka o embargu na njegovu isporuku. Tekst može biti veoma podsticajan i za naša promišljanja tih pitanja, pogotovu stoga što odražava, metodološki i teorijski, karakterističan zapadni pristup toj problematiki.

U poslednjih dve godine, zbog zbivanja na jugoslovenskim prostorima, trgovina oružjem i, posebno, zabrana te trgovine izuzetno su aktuelne teme. U vezi s tim, Savet bezbednosti Organizacije ujedinjenih nacija doneo je u drugoj polovini 1991. godine dve rezolucije o embargu oružja, koji važi za čitavu teritoriju bivše Jugoslavije. Osim toga, jugoslovenska strana je pismeno ukazala svetskoj organizaciji na kršenje tih rezolucija krajem prošle godine. Naime, Mađarska je ilegalno naoružavala Hrvatsku još sredinom 1990. godine (kada još nije bio otpočeo rasplet jugoslovenske krize), što je značilo podrivanje svakog mirnog rešenja situacije u našoj zemlji i što je „ključna karika“ u otkrivanju „scenarija“ namenjenog Jugoslaviji.

To pitanje se sada posebno aktuelizuje jer su islamske zemlje nedavno u OUN pokrenule inicijativu za ukidanje tog embarga kada se radi o Bosni i Hercegovini (što je presedan u istoriji organizacije koja je nastala radi očuvanja mira). S druge strane, čini se kao da je to pitanje ostalo na neki način „zapostavljeno“ i u jugoslovenskom spoljnopolitičkom pristupu, mada se njegovom pažljivom „eksploatacijom“ u međunarodnim kontaktima i na međunarodnim forumima mogla ojačati „opcija mira“ i, eventualno, neutralisati sankcije.

fenomenom širenja vojnih kapaciteta i usavršavanja tehnologija: kako za oružja za masovno uništavanje, tako i za konvencionalno naoružanje.

Što se tiče *konvencionalnog oružja*¹ međunarodni transfer je mogao da se obavlja potpuno slobodno, jer nije bilo odgovarajućih propisa Ujedinjenih nacija koji bi ga sprečavali. Te isporuke oružja su doprinele stvaranju kriznih žarišta i produžavanju ratova. To potvrđuju, naročito, rat u Vijetnamu, zategnuta situacija na Bliskom istoku i iransko-irački rat.

Vijetnam. Prema Ženevskim sporazumima o prestanku neprijateljstva u Indokini (20–21. jul, 1954) bilo je zabranjeno dovođenje novih trupa, kao i isporuke naoružanja i municije Vijetnamu, ali te odredbe niko nije poštovao. Pozivajući se na njihovo kršenje od strane Severnog Vijetnama, vlada Južnog Vijetnama je od SAD tražila pomoć, koja joj je nešto kasnije odobrena. Amerikanci su svoju intervenciju pravdali tvrdnjom da „*sistematsko kršenje Ženevskih sporazuma od strane Severnog Vijetnama opravdava suspenziju poštovanja propisane kontrole ulaska stranog vojnog personala i unošenje vojne opreme od strane Južnog Vijetnama*“. U dugotrajnom i ubilačkom Vijetnamskom ratu, koji je usledio, uništene su ogromne količine vojnog materijala, pri čemu su SSSR i Kina isporučivali oružje komunističkim borcima Ho Ši Mina, dok su SAD pružale pomoć sajgonskim vlastima, koje su se borile protiv severnjaka. Uzevši sve u obzir, prema pariskim sporazumima o završetku rata i ponovnom uspostavljanju mira u Vijetnamu (27. januar 1973), prilikom povlačenja iz te zemlje SAD bile su „dužne da sa sobom ponesu sve svoje naoružanje, municiju i ratni materijal“.

Bliski istok. U tom regionu s permanentnom krizom, mir je samo odsustvo rata, neka vrsta produženog primirja. Naime, posle odlaska Britanaca iz Palestine, u ratu 1948. godine sukobile su se arapske zemlje s izraelskom državom, i od tog trenutka Bliski istok je pravo „bure baruta“, koje stalno izmiče kontroli velikih sila. Pošto su preuzele ulogu Velike Britanije,

¹ Isporuke oružja i vojnog materijala poprimile su novu kvantitativnu dimenziju nakon sticanja nezavisnosti *novih država*. Za pola veka, broj nezavisnih subjekata se uvećao više od tri puta: sada ima 179 država članica UN, umesto pedesetak, koliko ih je bilo 1945. godine, a svaka od njih teži da raspolaze vlastitom vojnom silom. Šezdesetih godina ovog veka na zemlje u razvoju otpadalo je 60-70 odsto trgovine oružjem, osamdesetih godina taj procenat se uvećao na 75-80 odsto.

kao glavne političke sile u regionu, SAD pokušale su da održe neku vrstu strateške ravnoteže: 25. maja 1950. američka, britanska i francuska vlada priznale su da je i „arapskim državama i Izraelu potrebno da održe svoje oružane snage na određenom nivou u cilju obezbeđivanja svoje spoljne bezbednosti i legitimne odbrane, kao i da bi im se omogućila odgovarajuća uloga u odbrani celokupnog regiona. Svi zahtevi za nabavke oružja ili ratnog materijala iz ovog regiona biće razmatrani u svetlu ovih principa“.

Tokom nekoliko godina ta „pravila ponašanja“ (tzv. Tripartitna deklaracija) poštovana su manje ili više. Političke realnosti su, ipak, odnele prevagu nad „dobrim namerama“, i Sinajski rat 1956. je okončao tu krhku vojnu ravnotežu. Posle Šestodnevnog rata (jun 1967) američki predsednik Džonson je zaista predložio da se isporuke oružja zemljama Bliskog istoka podvrgnu sistemu javne kontrole, pa su i Amerikanci i Sovjeti, u novembru 1967, ukazali Savetu bezbednosti na neophodnost ograničavanja priliva oružja u region, ali je svaka strana taj problem posmatrala iz svog ugla, što je blokiralo rešenje. Jomkipurski rat (1973) i izraelska intervencija u Libanu (1982) samo su potvrdili eksplozivni karakter međudržavnih odnosa u tom regionu. Zatim je sledila sovjetska intervencija u Avganistanu (decembar 1979 – februar 1988), rat između Irana i Iraka (septembar 1980 – avgust 1988) i, nedavno, rat u Zalivu, u kojem su se velike sile suprotstavile Iraku (17. januar – 28. februar 1991). S aspekta vojne strategije, region Srednjeg i Bliskog istoka postao je posebna zona, koju pretežno kontrolišu Sjedinjene Američke Države.

Rat između Irana i Iraka. Potpuno besmisleni sukob između te dve zemlje (septembar 1980 – avgust 1988) primer je nenormalnog ponašanja njihovih vođa, koji su dali prednost svojim vojnim ambicijama na štetu zahteva razvoja i životnog standarda stanovništva koje je bilo na ivici bede.² Izbijanje

² U poslednje vreme, ekonomska kriza koja je zahvatila zemlje „trećeg sveta“ donekle je usporila njihovu kupovinu vojnih materijala, ali se postavlja pitanje da li se radi o dugoročnoj tendenciji ili samo o prolaznoj pojavi. U svom izveštaju od 19. septembra 1990. o aktivnostima UN, generalni sekretar Perez de Kueljar naglasio je da „pošto skoro sve zemlje u razvoju uvoze najveći deo svog oružja, moglo bi se pomisliti da smanjenje obima transfera oružja zabeleženo poslednjih godina predstavlja pozitivnu tendenciju, ali je taj pad uvoza naoružanja pre svega posledica sadašnjih ekonomskih teškoća tih zemalja, a ne promene pravca nacionalne odbrane. A, samo promenom

tog ubilačkog sukoba u početku nije mnogo uzбудilo međunarodnu zajednicu. Ipak, procenjujući da isporuke oružja „nekih sila“ doprinose produžavanju sukoba, Skupština Zapadnoevropske unije, novembra 1984, preporučila je Evropskom savetu „da se pristupi izradi sporazuma između zemalja članica i svih zemalja izvoznica oružja u cilju smanjivanja isporuka naoružanja zaraćenim stranama“. Međutim, do toga nije došlo, pa su isporuke vojnog materijala nastavljene.

Nije samo Zapad isporučivao oružje zaraćenim stranama, već i SSSR. Međutim, nakon isporuka manjih količina oružja dvema neprijateljskim stranama, on se konačno opredelio za Irak, sa kojim je imao ugovor o prijateljstvu i saradnji iz 1972. godine. Iranci, koji su imali veće teškoće s nabavkom oružja zbog pogoršanja odnosa sa SAD i embarga na izvoz američkih proizvoda Homeinijevom režimu (ali i režimu Sadama Huseina), uspeali su da uspostave ravnotežu u odnosu snaga nabavkama iz Velike Britanije, Nemačke, Kine, Italije, Španije i Izraela. Naravno, bilo je i značajnih ilegalnih isporuka određenih evropskih firmi, naročito švedskih, bez obzira na zvanični embargo.

STAVLJANJE EMBARGA NA ISPORUKE ORUŽJA ZARAĆENIM STRANAMA

Akumulacija naoružanja u zemljama „trećeg sveta“ navodi na zaključak da će, bez obzira na detant između Istoka i Zapada i zaključivanje važnih sporazuma o razoružanju između nekadašnjih protivnika, otvoreni regionalni sukobi uvek biti mogući. Ako se izuzme njihovo pravovremeno sprečavanje, takvi će požari moći da se suzbiju jedino („najobičnijim“) *embargom* na isporuke oružja zaraćenim stranama. U istoriji međunarodnih odnosa te zabrane nikada nisu davale neke izuzetne rezultate, i često se ispostavljalo da su njima samo nepravедno kažnjavane zemlje na koje je izvedena agresija, koje su stavljane u isti položaj sa zemljama agresorima. Svakako, u svojoj istoriji, Ujedinjene nacije su činile

političke klime, praćene smanjenjem lokalnih zategnutosti i miroljubivim rešavanjem razlika, kao i usvajanjem regionalnih mera koje će doprineti jačanju poverenja, biće stvoreni potrebni uslovi za smanjenje vojnih izdataka i kupovine oružja“.

najbolje što mogu da ublaže sukobe. Međutim, s obzirom na zavisnost od pet stalnih članica Saveta bezbednosti, koje su koristile i zloupotrebljavale svoje pravo veta kada se radilo o njihovim interesima – a to je skoro uvek bio slučaj–delovanje OUN u prilog mira i pravde bilo je tek epizodno i ograničene efikasnosti. Takođe, ispostavilo se da je rezolucijama Generalne skupštine o isporukama oružja osporavan obavezujući karakter, a odluke Saveta bezbednosti obavezivale su samo pod uslovom da se pozivaju na 7. glavu Povelje Ujedinjenih nacija. Što se tiče embarga, na terenu su, po pravilu, efikasnije bile zabrane koje su unilateralno uvodile velike sile, nego one na osnovu „dobrih namera“ OUN i rezolucija koje su izglasavali njeni organi.

U ratu za nezavisnost Izraela Savet bezbednosti je, sa devet glasova „za“ i dva uzdržana glasa, 17. aprila 1948, izglasao rezoluciju kojom poziva „sve vlade, a naročito palestinske susede“ na poštovanje mera koje se odnose na unošenje ratnog materijala u tu zemlju. Izaslanik OUN, grof Bernadot (Bernadotte), preporučio je, 7. juna, zaraćenim stranama da se za vreme primirja uzdrže od „pokretanja trupa ili vojnog materijala“. Ti predlozi su ostali bez odjeka, a sukobljene strane su iskoristile primirje za jačanje svojih vojnih potencijala.

Generalna skupština je 18. maja 1951. preporučila da sve zemlje stave embargo na izvoz oružja i ratnog materijala *komunističkoj Kini i Severnoj Koreji*. Ali, ocenjujući da je to pitanje isključivo u domenu Saveta bezbednosti, nisu učestvovali u glasanju SSSR i četiri druge zemlje članice.

Nakon što je, 11. jula 1960, proglašena *secesija Katange*, do koje je došlo i zbog isporuke naoružanja poreklom iz Evrope, Generalna skupština, 20. septembra 1960, pozvala je sve države „da se uzdrže od direktnih ili indirektnih isporuka oružja ili drugih ratnih materijala, vojnog personala ili druge pomoći vojne namene Kongu za vreme trajanja vojne pomoći koju u privremenom svojstvu pruža posrednik Ujedinjenih nacija“. Ta preporuka nije bila bez nedostataka u pogledu obavezivanja strogo poštujući pravnu tehniku, nezakonitost unilateralne pomoći *Kongu* mogla je da se izvede samo iz 2. i 5. člana Povelje, ili iz odluke Saveta bezbednosti, prema članovima 40, 41. i 42. Povelje Organizacije ujedinjenih nacija.

Generalna skupština je 14. decembra 1962. pozvala države članice da preduzmu mere „kako bi sprečile prodaju i dostave oružja“ *portugalskoj vladi*, koje bi mogle da budu upotrebljene protiv stanovništva njenih prekomorskih teritorija, naročito u Angoli, Mozambiku i Gvineji Bisao. Savet bezbednosti je 31. jula 1963. izglasao analogni tekst sa osam glasova „za“, dok su se SAD, Francuska i Velika Britanija uzdržale. Te tri sile su pravile razliku između „ofanzivnog“ i „defanzivnog“ oružja, i bile su spremne samo na obustavu isporuka vojnog materijala koji se može direktno upotrebiti protiv stanovništva. U odgovoru na jednu notu generalnog sekretara, 65 država članica UN potvrdilo je da će poštovati taj embargo, koji je Savet bezbednosti obnovio 11. decembra 1963, 23. novembra 1965, 8. decembra 1970. i 4. februara 1972. godine.

Reagujući na unilateralno proglašenje nezavisnosti *Južne Rodezije*, Savet bezbednosti je, 20. novembra 1965, izglasao rezoluciju kojom se pozivaju sve države da ne isporučuju oružje i vojni materijal režimu Jana Smita (Ian Smith). Svoje sankcije je pojačao 16. decembra 1966, izglasavanjem rezolucije koja se pozivala na član 41. Povelje, a odnosila se na prodaju i slanje Južnoj Rodeziji „oružja, municije svih vrsta, vojnih letelica, vojnih vozila i opreme i materijala za proizvodnju i tehničko održavanje oružja i municije“.

Rezolucijom od 7. avgusta 1973, koja je izglasana sa devet glasova „za“ i dva uzdržana (Francuska i Velika Britanija), Savet bezbednosti je zatražio od zemalja članica Ujedinjenih nacija da obustave isporuke oružja *Južnoj Africi*. Rezolucija je imala polovičan uspeh: Francuska je stavila embargo na slanje lakog, ali je nastavila da izvozi teško naoružanje. Savet bezbednosti je, 4. novembra 1977, jednoglasno izglasao rezoluciju 418, koja se pozivala na 7. glavu Povelje, naglašavajući da nabavka vojnih materijala od strane vlade u Pretoriji predstavlja „pretnju održanju međunarodnog mira i bezbednosti“. Odlučio je da „sve države treba odmah da prestanu sa isporučivanjem oružja Južnoj Africi, uključujući i vojna vozila, opremu i materijal za proizvodnju i održavanje oružja i municije, paravojnu opremu namenjenu policiji, rezervne delove, kao i da prestanu sa izdavanjem dozvola za proizvodnju navedenog materijala“. Savet je pozvao sve države „da revidiraju svoje sporazume o proizvodnji oružja na osnovu

postojećih licenci“, i odlučio da „sve države treba da se uzdrže od saradnje sa Južnom Afrikom u oblasti nuklearnog naoružanja“.

Rezolucijama 661 (1990), 687 (1991) i 700 (1991) Savet bezbednosti je nametnuo embargo na isporuke oružja *Iraku*. Osim toga, januara 1992, odlučio je da se uvede embargo na isporuke oružja *Somaliji*, koja je rastrzana građanskim ratom. Ali, s obzirom na slabu kontrolu granica i švercerskih kanala, ta mera je dala slabe rezultate.

Od samog izbijanja *jugoslovenske krize* Evropska zajednica je preuzela inicijativu za uvođenje embarga na isporuke oružja različitim stranama u tom sukobu. Njeno predsedništvo je tražilo od tridesetak zemalja da slede njihov primer, i većina je dogovorila pozitivno na taj zahtev. Bez formalnog pristanka, SSSR faktički se pridržavao embarga, obustavljajući isporuke ratnog materijala Jugoslaviji. Međutim, i dalje postoje nedoumice u pogledu isporuka naoružanja iz Kine, Severne Koreje i Vijetnama.

Embargo nije sasvim funkcionisao: i Slovenija i Hrvatska su bile u mogućnosti da pribavljaju vojni materijal u inostranstvu. Bilo je saopšteno da su Hrvati nabavili mitraljeze i antitenkovsko oružje u Singapuru, da poseduju rumunske planove za proizvodnju *AK-47*, ofanzivne puške mađarske proizvodnje i različitu opremu koja im je isporučena iz Libana preko crnogorske luke Bar. Mađarski premijer Jožef Antal je priznao „da je jedna mađarska firma prodala 10.000 automatskih pušaka i municiju jednoj hrvatskoj firmi posredstvom jedne kompanije koja posluje u trećoj zemlji“. Vlada u Budimpešti se izvinila jugoslovenskim saveznom vlastima i izjavila da će pooštriti zakonodavstvo o trgovini oružjem kako bi se izbeglo ponavljanje takvih incidenata. Što se tiče upotrebe oružja i municije rumunske proizvodnje od strane Hrvata, predsednik Ilijesku je izjavio da nije upoznat sa tim činjenicama i uveravao je da je „Rumunija u ovom konfliktu strogo neutralna. Ako je rumunsko oružje i municija dospelo jednoj ili drugoj strani, to je svakako slučajno, pošto je Rumunija do tada sve to izvozila svim zemljama regiona“. Pokušaji da se oružje nabavi u SAD pokazali su se kao manje „srećni“. Početkom avgusta 1991, četiri američka državljanina hrvatskog porekla, među kojima se nalazio i neki Jurković, uhapšena su

u Majamiju, nakon što su pokušali da potplate jednog višeg carinskog službenika kako bi ilegalno nabavili, za 12 miliona dolara, stotinjak protivvazdušnih raketa *Stinger*, 3.000 ofanzivnih pušaka *M-16*, antitenkovske rakete tipa *Redeye*, kao i opremu za noćno osmatranje. Isto tako, pošto je jedna isporuka od 11 tona čileanskog naoružanja i municije namenjena hrvatskim borcima bila zaplenjena na budimpeštanskom aerodromu 1. decembra 1991, komandant čileanske kopnene vojske, general Pinoče, naredio je istragu, koja je otkrila da je u taj slučaj umešana vojna firma „Famae“.

U želji da se zaustavi bratoubilački rat i prolivanje krvi među Srbima i Hrvatima, Francuska, Velika Britanija i Belgija, kojima su se priključile Austrija i SSSR, bile su sponzori Nacrta rezolucije Saveta bezbednosti UN kojom se uvodi embargo na isporuke oružja Jugoslaviji. Tekst je pripremljen, ali je na njega Kina stavila rezervu, dok su ga nesvrstane zemlje članice Saveta bezbednosti – Kuba, Indija i Jemen – proglasile neprihvatljivim. Zamerale su mu da predstavlja „mešanje u unutrašnje stvari jedne suverene zemlje“. Pošto je jugoslovenska vlada dala svoj pristanak i pošto se Francuska saglasila da se revidiraju određeni paragrafi nacrta dokumenta, te rezerve su kasnije povučene. U svom obraćanju Generalnoj skupštini u ime EZ, holandski ministar Van den Bruk, 24. septembra 1991, izložio je aktivnost EZ u vezi s jugoslovenskom krizom, zahtevajući od Saveta bezbednosti da stavi embargo na prodaju oružja u tom području. U takvim okolnostima, Savet bezbednosti je 25. septembra 1991. jednoglasno usvojio rezoluciju 713, kojom je odlučio „da će na osnovu VII glave Povelje Ujedinjenih nacija sve zemlje članice, u cilju uspostavljanja mira i stabilnosti u Jugoslaviji, odmah uvesti opšti i potpuni embargo na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji, sve dok Savet bezbednosti drugačije ne odluči, nakon konsultacija generalnog sekretara sa jugoslovenskom vladom“. Francuski ministar inostranih poslova Rolan Dima je izrazio naročito zadovoljstvo zbog usvajanja te rezolucije, uz napomenu da je „to jedna opravdana i srećna novina u međunarodnom pravu“.

Potrebno je posebno analizirati da li je diplomatsko priznavanje Slovenije i Hrvatske od strane više država, među

kojima i evropske „dvanaestorice“ (15. januar 1991), uticalo na dalje isporuke oružja tim nezavisnim republikama.

NOVI PROBLEMI TRANSFERA NAORUŽANJA NAKON RATA U ZALIVU

Rat u Zalivu je bio pokazatelj „nedorečnosti“ fenomena izvoza vojnih materijala. Kako pobednici, tako i poraženi, a naročito „neutralni“, trebalo je da priznaju da su velike sile, rukovođene svojim političkim motivima, ali i ekonomskim interesima, pomogle Iraku da izgradi ogromni ratni arsenal, koji im je kasnije zadao mnogo briga.

Ne saglašavajući se s nekim ocenama da je iračka armija zaista bila „četvrta po snazi u svetu“ (to još treba dokazati), zemlje „trećeg sveta“ nisu propustile da osude te isporuke oružja, odnosno neodgovorno ponašanje velikih sila. „U poslednjih deset godina, najveći isporučioци naoružanja Iraku bile su pet stalnih članica Saveta bezbednosti, na čelu sa SSSR-om, Kinom i Francuskom. Udeo V. Britanije i SAD bio je srazmerno manji. Prema raznim procenama, tokom protekle decenije, pet stalnih članica Saveta bezbednosti prodale su Iraku oružja u vrednosti od 40 milijardi dolara. Ko je omogućio Iraku da ovlada proizvodnjom hemijskog i biološkog oružja? Zapadnoevropske zemlje“. Prema proceni SIPRI-a, između 1980. i 1990. godine Irak je uvezao oružja barem u vrednosti od 27.369 milijardi dolara, a njegovi najveći snabdevači su bili SSSR (55 odsto), Francuska (19 odsto), Kina (8 odsto), Egipat (4 odsto), Brazil (4 odsto) i Čehoslovačka (2 odsto), dok su ostale zemlje učestvovalе sa osam odsto. Većina tih isporuka je obavljena pre iračke invazije na Kuvajt (2. avgust 1990), koja je dovela do uvođenja međunarodnih sankcija; zatim, isporučivano je hemijsko i biološko oružje i oprema uprkos pravnim propisima kojima se uređuje ta materija i najzad, bilo je i isporuka koje su obavljane u suprotnosti s Rezolucijom 661 Saveta bezbednosti, kojom je bio uveden opšti embargo (6. avgusta 1990), nakon čega je usledio regionalni embargo EEZ (9. avgust 1990), kao i jednostrani embargo pojedinih vlada.

Problem ilegalnog izvoza u Irak bio je pokrenut i u EZ, čiji je savet propisao embargo protiv te zemlje 9. avgusta 1990, koji je potvrđen u novembru iste godine. M. Andersen je 17. maja 1991. ukazao na to da je Komisija obavještena o informacijama koje su se pojavile u štampi u vezi s „očiglednim kršenjima“ embarga koji je propisala Zajednica, ali je dodao da se u samo 5–10 odsto navedenih slučajeva može pokrenuti zavnična istraga. Naglasio je da „Zajednica ima ovlašćenja da propiše mere embarga, ali ne i da odredi kazne. Kada su države članice Zajednice ugradile mere embarga u svoje nacionalne zakone, propisale su i kazne za njih, koje se kreću od vremenski određenih novčanih kazni za manje prekršaje, do kazni zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina za ozbiljnije prekršaje“.

Okupljeni u Parizu 8. i 9. jula 1991, predstavnici SAD, Kine, Francuske, Velike Britanije i SSSR-a izjasnili su se za uspostavljanje zone bez *oružja za masovno uništavanje* na Srednjem istoku i predložile da zemlje regiona donesu program kontrole te vrste naoružanja. Što se tiče *konvencionalnog naoružanja*, pet stalnih članica Saveta bezbednosti je priznalo pravo svake zemlje u regionu da obezbedi sredstva za odbranu, pri čemu te nabavke oružja treba da se obavljaju „odgovorno“. One su naglasile da nekontrolisani transferi oružja i vojnih tehnologija doprinose regionalnoj nestabilnosti. Svesne naročite odgovornosti kao snabdevača, izrazile su nameru da poštuju „pravila uzdržavanja“ prilikom isporuke oružja zemljama tog regiona. Tako se izjasnila i Grupa sedam industrijskih sila. U Londonskoj deklaraciji od 16. jula 1991, „Sedmorica“ su zatražila da se povede računa o krizi u Zalivu, konkretno o opasnostima od nekontrolisanog širenja oružja za masovno uništavanje, kao i konvencionalnog naoružanja, uz predlog da se borba protiv takvih zloupotreba vodi uz primenu principa transparentnosti, konsultacija i akcije.

Princip *transparentnosti* trebalo bi proširiti na međunarodne transfere konvencionalnog oružja obrazovanjem univerzalnog registra, pod nadzorom Ujedinjenih nacija, koji bi služio za upozorenje međunarodne zajednice na to da neka država stvara zalihe konvencionalnog oružja „koje prevazilaze razumni nivo“. Princip *konsultacija* treba da dovede do otvaranja diskusije između glavnih izvoznika oružja radi usaglašavanja

vanja zajedničkog postupka „u vezi sa glavnim principima koji se mogu primeniti na transfere konvencionalnog oružja“. Najzad, principom *akcije* treba da se spreči stvaranje predimenzioniranih arsenala.

Ipak, ostaje pitanje, da li će te dobre namere dati i dobre rezultate; da li će velike sile uspeti da kontrolišu dugogodišnju zategnutost i političku nestabilnost u regionu Srednjeg i Bliskog istoka; da li će one zaista začeti univerzalni sistem za ograničavanje opasnih posledica transfera oružja itd.

Generalna skupština je zaista 9. decembra 1991. odlučila da obrazuje *Univerzalni registar prodaje oružja u svetu*, koji će se odnositi na trgovinu teškim klasičnim materijalima, ali se ne može verovati da bi transparentnost sama po sebi mogla presudno da utiče na smanjivanje ili bolje uređivanje trgovine oružjem: jedan takav sistem je pod pokroviteljstvom Društva naroda funkcionisao između 1924. i 1938, ali to nije smanjilo stepen naoružavanja velikih sila, niti je sprečilo izbijanje Drugog svetskog rata. Već sada blede pouke iz rata u Zalivu i, u odsustvu kredibilnog sistema bezbednosti, više zemalja tog regiona već otpočinje novu trku u naoružavanju, čija svrha nije sasvim jasna. „Intervencija iz januara 1991. je sprečila eksploziju produžavanjem statusa kvo. Ona jedva da je doprinela da se uklone barut i upaljači“. Na taj poluneuspeh nadodaje se i teško pitanje u vezi s nuklearnim arsenalom bivšeg SSSR-a, pri čemu ne treba zaboraviti ni da će se i sadašnje nezavisne republike upustiti u izvoz ratnog materijala koji su nasledile.

Sve to znači da trgovina oružjem još uvek ima „dobru perspektivu“ – ako se u narednim godinama možda kvantitativno i smanji potražnja na svetskom tržištu oružja, ona će se, naprotiv, povećati u kvalitativnom smislu. Ona će se, pre svega, odnositi na usavršenu opremu koja se „dokazala“ u ratu u Zalivu i koja će se prodavati po ogromnim cenama, mnogo većim od cena konvencionalnih oružja. Ta promena na tržištu će se odvijati, na žalost, u znaku povećanja razornih potencijala novih oružanih sistema i novih tehnologija.